

verwaarloosde - Frans de Potter. Deze schreef in 1904: drie vierde van de schrijvers - intellectuelen - behoort tot de tegenpartij en hun aantal groeit nog steeds. Dit is een bekend feit. Wat ik poog te doen - helaas nog met te weinig voorstudies ter beschikking - is de relatie te leggen tot de politieke structuren. Ook hier geldt wat ik onder 6 zei: mijn boek is geen encyclopedie. Jan van Beers wordt overigens niet 24 maal genoemd, omdat hij een schrijver was.

Tot zover mijn kanttekeningen. De discussie zal wel zonder einde blijven en Wils en ik zullen het wel nooit helemaal eens worden. Maar dan wel graag een discussie met argumenten die steek houden. A.W. Willemsen

Flamenpolitiek en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog.

Aktivisme, passivisme en frontbeweging tijdens de eerste wereldoorlog hebben al heel wat belangstelling van de historici gehad. De eerste reactie bij het ter hand nemen van weer een nieuwe publikatie over de Vlaamse Beweging tijdens die beweging jaren is: Wat is nu nog voor nieuws te vertellen? Welnu, het blijkt dat er heel wat te vertellen valt.

Wils ziet kans op schijnbaar uitgemolken onderwerpen nieuw licht te werpen. Misschien is dit wel één van de grootste komplimenten, die men een historicus kan maken. Nadat er reeds ettelijke publikaties over het Daensisme verschenen waren, heeft Wils als eerste de bronnen van deze kristen-demokratische beweging, voordat ze zich politiek manifesteerde, diepgaand onder-

zocht en o.m. aangetoond, dat ze ten dele voortkwam uit een oudere democratische stroming onder de katholieke kleine luiden (*Het Daensisme*, 1969).

Zo ook bracht onderzoek van tot dusver niet of slecht benutte bronnen hem tot een gedeeltelijk nieuwe interpretatie van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging tijdens de eerste wereldoorlog. Deze nieuwe interpretatie vloeit overigens niet alleen voort uit het aanboren van nieuwe bronnen, ze is evenzeer of nog meer te danken aan de kritische instelling van de historicus Wils, die graag gevestigde waarheden te lijf gaat, en tevens aan zijn neiging daar zijn eigen nogal geprononceerde waarheden - en soms ook stokpaarden - tegenover te stellen. Dit laatste leidt bij Wils in het algemeen wel eens tot een even eenzijdige voorstelling als die welke hij bestrijdt. Ook in dit boek is hij daaraan niet helemaal ontkomen. Hij wil soms teveel bewijzen.

Wat is nu het nieuwe van het hier besproken boek? De belangrijkste punten lijken mij de volgende te zijn: 1. De ontmaskering - zo kunnen we het wel noemen - van de myte, die in de flamingantische overlevering en geschiedschrijving tot dusver hoogtij vierde, als zou het aktivisme voor een groot deel het gevolg geweest zijn van een opzettelijke Fransgezinde hetze - al in het begin van de oorlog - tegen de Vlaamse Beweging; 2. Een scherpere evaluatie van de betekenis van de Duitse Flamenpolitiek voor het ontstaan van het aktivisme, al is met name van Duitse zijde hier de laatste tijd reeds veel materiaal voor aangedragen (door F. Fischer in zijn boek *Griff nach der Weltmacht*, 1964, door F. Petri in zijn artikel „Zur Flamenpolitik des 1. Welt-

krieges”, 1965, en door F. Wende in zijn boek *Die belgische Frage in der deutschen Politik des Ersten Weltkrieges*, 1969); 3. Een duidelijker uiteenzetting van de betekenis van het „aktieve” passivisme (en vooral van de politiek van Van Cauwelaert); 4. Een scherpere ontleding van de Belgische regeringspolitiek en van het optreden van koning Albert (ook hier weer de ontmaskering van een myte, nl. als zou de koning geen schuld gehad hebben aan het blijven voortbestaan van de wantoestanden in het Belgische leger op taalgebied); 5. Een zeer goede weergave - eigenlijk de eerste bevredigende tot dusver - van de onderlinge samenhang en wisselwerking van de ontwikkeling van aktivisme, passivisme, frontbeweging, de Belgische regeringspolitiek en de tegenstellingen in de Belgische regering.

Wat de ontmaskering van de flamingantische myte van de Fransgezinde hetzekampagne betreft, ik moet bekennen, mij bij lezing van Wils' boek wel enigszins beschaamd te hebben gevoeld, omdat ik er zelf zo gemakkelijk ingetrapt was. Er werden in de flamingantische publicistiek en geschiedschrijving altijd drie of vier gevallen aangehaald als bewijs van een Fransgezinde aktie, altijd dezelfde gevallen. Het opmerkelijke is, dat niet alleen van aktivistische, maar ook van passivistische zijde de misdrijven van de Fransgezinden breed uitgemeten werden. Van liberaal-flamingantische zijde verscheen al in 1919 een fel anti-aktivistische brochure, *Activisten*, waarin de Fransgezinden het haast evenzeer moesten ontgelden als de aktivisten. Ik heb de brochure er nog eens op nagelezen. Evenals in de aktivistische propaganda werden hier dezelfde gevallen (een rede van Maeterlinck in Mi-

laan, een artikel van de journalist Harry, een artikel van de jonge wallingant Colleye en het - vermeende - optreden van de Waalse liberale volksvertegenwoordiger Buisset) omstandig opgerakeld. Achteraf is het best te begrijpen, dat ook door passivisten zo de nadruk gelegd werd op Fransgezind drijven. Ook bij hen was het een verdedigingsrefleks, nl. omdat ook het loyaal gebleven deel van de Vlaamse Beweging door Fransgezinden verdacht gemaakt werd. Wils brengt de bovengenoemde vier gevallen tot hun ware proporties terug. Van het geval Buisset toont hij aan, dat het voortvloeide uit handige Duitse propaganda. Belangrijker nog is, dat hij de Franstalige emigrantenpers door enkele van zijn studenten heeft laten onderzoeken. Hieruit kwam naar voren, dat deze pers zich in het eerste oorlogsjaar over het algemeen heel behoorlijk aan de godsvrede heeft gehouden.

Wils geeft wel aan, dat de geprikkelde sfeer van de oorlog gemakkelijk kon leiden tot de opvatting, als zou de Vlaamse Beweging door een Fransgezinde campagne bedreigd worden, hij legt er echter m.i. toch wat te weinig nadruk op, dat deze hele atmosfeer bepalend was voor de verdere ontwikkeling. Vooral ook lijkt me van belang, dat er wel wat meer gezegd zal zijn van Fransgezinde zijde dan in de pers geschreven en dat dit mede de houding van Vlaamsgezinden in sterke mate beïnvloed heeft. Tekenend hiervoor is, dat ook iemand als Frans van Cauwelaert geloofde in een Fransgezind drijven.

Wat de Duitse Flamenpolitiek betreft, Wils geeft duidelijker dan tot dusver gedaan is de connectie aan tussen deze politiek en het ontstaan en de ontwikkeling

van het aktivisme. Maar hij wil m.i. teveel bewijzen. Hij zoekt bijv. overal Duits geld en Duitse machinatie achter. Zo suggereert hij - zonder bewijs -, dat de Nederlander Gerretson voor de overname van het dagblad *De Vlaamsche Stem* wel over Duitse fondsen zal hebben beschikt. Ik wil niet zeggen, dat het onmogelijk was, maar er moeten wel duidelijker aanwijzingen voor gegeven worden dan Wils doet om zoiets zelfs maar te suggereren. Ook de in Nederland verschijnende periodieken *De Toorts* en *Dietsche Stemmen* zouden volgens hem wel eens door de Duitsers gesubsidieerd kunnen zijn. Als enige grond hiervoor voert hij een subsidieaanvraag aan bij de Raad van Vlaanderen. Nu verzekerde mij destijds, toen ik me bezighield met de bestudering van het aktivisme, A.J. van Vessem, een Nederlander die het aktivisme zeer actief steunde, dat hij de tekorten financierde. Ik heb geen reden hieraan te twijfelen, want Van Vessem was een bemiddeld man. Een ander voorbeeld van teveel willen bewijzen is het volgende: In het najaar van 1915 gaf de Duitse gezant in Den Haag, Von Kühlmann, aan Berlijn door dat activisten streefden naar bestuurlijke scheiding (het ging hier om de aktie van een aantal in Nederland verblijvende Vlaamsgezinden). Wils nu ziet hierin een handige machinatie van de Duitse gouverneur-generaal in België, Von Bissing, om Berlijn onder druk te zetten. Hij vergelijkt dit zelfs met de „verzoeken” om hulp, die de Russen in 1968 uit Tsjecho-Slowakije kregen. Het is wel wat ver gezocht.

In de voorstelling van Wils wordt het hele aktivisme een geval van een nogal zielig en slaafs zich laten manipuleren door de bezetter. Hoewel hij - nogmaals -

veel scherper dan tot dusver gedaan is de afhankelijkheid van het aktivisme van de Flamenpolitiek aantoonde, maakt hij, geloof ik, van dit aktivisme toch wel enigszins een karikatuur van wat het werkelijk geweest is. En dat leidt in de schets van de ontwikkeling in de latere oorlogsjaren tot een wat paradoxaal beeld: Aan de ene kant een slaafse, door de bezetter in het leven geroepen dilettantische marionettenbeweging, die alleen maar naar de pijpen van de Duitsers danste, aan de andere kant de grote indruk, die dit toch op o.a. Belgische regeringskringen maakte, die het aktivisme als een reëel gevaar beschouwden, en de aanwakking van een Vlaamsgezind bewustzijn in bredere kringen in Vlaanderen. Dit laatste toont Wils overtuigend aan.

De invloed van het aktivisme op de regeringspolitiek, de groei van het Vlaamsgezind bewustzijn in Vlaanderen alsook het inspelen hierop van de „aktieve passivisten” als Van Cauwelaert en Hoste worden door Wils als eerste helder uiteengezet. Ik ben geneigd dit als het belangrijkste onderdeel van zijn boek te beschouwen. Van Cauwelaert is één van de centrale figuren, zo niet de centrale figuur in dit boek, de enige, die, voor de schrijver, een Vlaamsgezind alternatief had zowel voor het verfoeilijke aktivisme als voor een slechte politiek van de regering, die tijdens de oorlog uit eigen beweging niets deed om de Vlaamsgezinden op enigszins bevredigende wijze tegemoet te komen en wantoestanden in het leger op te heffen en die pas onder de indruk van aktivisme en frontbeweging schoorvoetend enige aandacht aan het Vlaamse vraagstuk ging schenken. Van Cauwelaert is duidelijk Wils' held. De schets van Van Cauwe-

laerts positie en politiek is, al tans in mijn ogen, vrij overtuigend. En ik voeg er aan toe: het werd hoog tijd, dat diens politiek tijdens de oorlog van de zijde van de historici meer recht gedaan werd (Elias en ikzelf deden dat in ieder geval in onvoldoende mate). Maar ook hier weer: de schrijver wil teveel. Hij onderschrijft bijv. volledig Van Cauwelaerts optreden tegen Jacob en De Clercq, die *De Vlaamse Stem* voortzetten. Beiden werden erdoor in het aktivisme gedreven, terwijl een soepeler houding hieraan misschien nog iets had kunnen veranderen. Maar al gauw zat Van Cauwelaert tegenover de „passieve” passivisten in dezelfde verhouding als Jacob en De Clercq tegenover hem in de zomer en het najaar van 1915. In mijn ogen zit hierin iets tegenstrijdigs, wat Wils - ik geloof door zijn haast kritiekloze bewondering voor Van Cauwelaert - niet signaleert. Een van Wils' stokpaarden, nl. de - naast de Flamenpolitiek - overwegende invloed van Nederlanders en van met Duitse vrouwen getrouwde Vlamingen op het ontstaan van het aktivisme, lijkt mij een nogal sterk staaltje van doordraverij. Komt dit ook niet voort - het korrespondeert er in ieder geval bijzonder goed mee - uit het feit, dat Wils zich in hoge mate vereenzelvigd met de standpunten van Van Cauwelaert, die immers het aktivisme beschouwde als „een vreemd gewas, zorgvuldig voorbereid en kunstmatig door de Duitse veroveringspolitiek op de Vlaamse Beweging ingeënt”? Nog een ander punt: de schrijver loopt wat al te snel heen over het konflikt tussen de leiding van de frontbeweging en Van Cauwelaert. Stelde deze laatste zich niet wat al te halsstarrig op tegenover wat de Vlaamsgezinde soldaten na-

streefden? En verder, was Van Cauwelaert soms niet tezeer geneigd in te binden tegenover de regering? Opvallend is in ieder geval, dat zijn vriend Van de Perre hem haast voortdurend aanmaant het been stijf te houden. Een van de meest verrassende dingen in dit boek is de ontleding van de houding van koning Albert. Deze komt er bijzonder slecht af. Men zou dit eigenlijk niet verwachten in een anti-aktivistisch boek. Wils ontmaskert hier, geloof ik, met recht de myte van de tegenover de Vlaamsgezinden zo goedgezinde koning, die door regering en legerleiding gehinderd werd een matigende invloed op de verhouding tussen Nederlands- en Franstaligen in het leger uit te oefenen. Het opmerkelijke is, dat de koning ook door felle Vlaams-nationalisten na 1918 nooit aangevallen is. Wils heeft hier een goede aanzet gegeven tot een nadere en meer nuchtere historische evaluatie van de rol van koning Albert in de Belgische politiek.

Dit boek heeft al heel wat polemiek uitgelokt. Sommige reacties zijn wel heel negatief. Ten dele vloeit dit voort uit het feit, dat zgn. gevestigde waarheden - gevestigde waarheden in de voorstelling, die radikale Vlaamsgezinden van het verleden van hun beweging meedragen - aangetast worden, ten dele ook uit de omstandigheid, dat de schrijver soms teveel wil bewijzen. Ik ben er evenwel van overtuigd, dat Wils' boek noopt tot een ernstige revisie van het gangbare geschiedbeeld van de Vlaamse Beweging tijdens de eerste wereldoorlog. Als zodanig is deze controversiële studie uitermate stimulerend en vruchtbaar. We moeten de schrijver er dan ook zeer dankbaar voor zijn. Het boek is bovendien goed geschreven en helder gekomponeerd.

Het ontbreken van een register is een leemte. A.W. Willemsen

Flamenpolitiek en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de Eerste Wereldoorlog door Lode Wils, uitgeverij Davidsfonds, Leuven, 1973, 272 biz.

De verfransing van Noord-Frankrijk.

De bekende en hoogstwaarschijnlijk beste toponymist van onze Lage Landen heeft in dit artikel, hoofdzakelijk op grond van de toponymie, de vooruit-schrijdende romanisering van de Franse Nederlanden door de eeuwen heen op de voet gevolgd. U leest „hoofdzakelijk”, omdat de auteur, vooral voor de latere eeuwen, gelukkig maar, ook uitgaat van andere bronnen en getuigenissen.

Gysseling begint met het boeiende feit te konstateren dat Artois en het Boonse, afgezien van het noordelijke poldergebied, tijdens de Romeinse bezetting sterker geromaniseerd geweest zal zijn als de Vlaamse Westhoek in Frankrijk. Dit blijkt uit de dichtheid van plaatsnamen op -iacum in het eerstgenoemde gebied, terwijl die eerder zeldzaam zijn in Vlaanderen. Toch is het Romaans in Noordelijk Artois te gronde gegaan in de Merovingische tijd, door Germaanse kolonizatie zowel over land als vanuit de zee. En al is die germanisering natuurlijk niet op slag tot stand gekomen, toch is die vrij vlug een feit geworden. De taalgrens, of liever taalgrenszone uit de achtste eeuw, is vrij duidelijk aan te wijzen door ontwikkeling van de -iacum-namen in Germaanse vorm in het noorden en in Romaanse vorm in het zuiden. Die taalgrens valt samen met de bekende scheidingslijn tussen de noordelijke hem-namen en de zuidelijke court-namen. Ofschoon hier en